

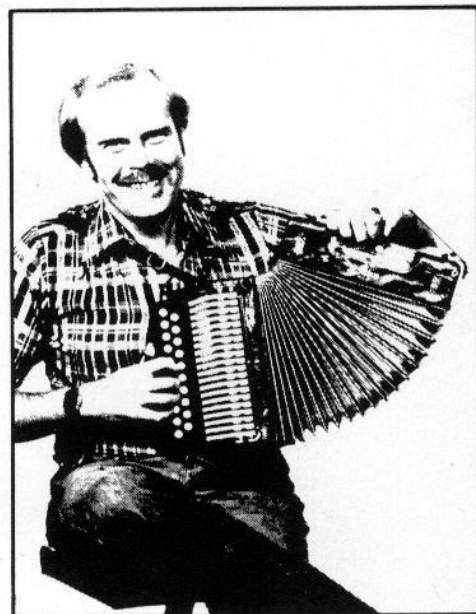

I UR och Dur

SKOLA FÖR 2-RADIGT DRAGSPEL

NILS FLÄCKE

UR UTBILDNINGSRADION

I ur och dur

CD version 20101025

NF musik

www.flacke.nu

flacke@telia.com

Programmering:

bo.carneheim@tele2.se

URsprunglig version

 UTBILDNINGSRADION

I redaktionen:

Carl-Magnus Bengtegård

Jonne Persson

Omslagsteckning: John Ahlgren

Teckningar: Leif Eriksson

Notskrift: Jonne Persson

Textcitat ur Birgit Kjellström: Dragspel

Utbildningsradions förlag

ISBN 26-82846-4

Riksradians reprocentral, Stockholm 1991

Innehåll

Förord	sid 3	Frasering och nyansering	23
Bruksanvisning	4	Ryck i bälgen	24
Hur man håller dragspelet	5	Punkterade åttondelar	25
Bälgen	6	Din första polska	26
De första tonerna	7	Nya basar	27
Valskomp i basen	8	Norska valsen	28
Din första vals	9	Improvisation	29
Din första fyrtaktare	10	Sextondelsnoter	30
Fjärdedelsnoter	12	En lyrisk vals	31
En ny vals	13	Foxtrot	32
En ny fyrtaktare	14	Hambo	33
Spel på två rader	15	Staccato	34
Hur vi lär oss låtarna	16	Schottis	35
Åttondelsnoter	17	Ännu en polka	36
Låtar med åttondelsnoter	18	Ännu en hambo	37
Din första mazurka	19	Slutlåt i moll	38
Repetition av tidsvärden	20	Något om durspel	39
Din första polka	21	Diskant- och basschema	40
Ännu en vals	22		

Förord

Uppgiften att göra en skola för tvåradigt durspel är inte den lättaste. Skall man använda sig av noter och i så fall vilken typ av notskrift? I Tyskland har man i durspelsskolor ett alldeles eget system för noter, men vi har beslutat oss för att använda den vanliga notskriften; vi ser ingen anledning till att just för durspel gå ifrån de vedertagna metoderna i fråga om noter.

Vilka förkunskaper krävs? *Ja, du kan vara ren nybörjare och behöver inte ha någon som helst kännedom om noter. Skolan kan alltså användas av alla!*

Det tvåradiga durspelet har vissa begränsningar som musikinstrument. Som namnet säger är det avsett för låtar i dur; moll-låtar kan dock spelas i begränsad omfattning. En väsentlig fördel med instrumentet är att det går ovanligt fort att "komma igång", d v s spela enklare låtar med båda händer. Redan 1832 kunde man i reklamen för en durspelsskola i Paris läsa:

"Accordéon är ett instrument, vars välljud är den angenämaste smekning för örat, och det har en avsevärd fördel framför andra i det man kan lära sig behärska det på få lektioner, och häri ligger dess främsta företräde; författaren garanterar att sex lektioner är tillfyllest för att lära sig spela behagfullt på detta instrument."

I reklamen för en annan skola 1856 lockade man med:

"... tack vare min nya Accordéonmetod så enkelt, att fyra tecken äro nog för att den, som förut ej känner instrumentet, skall kunna lära sig spela en melodi på tjugo minuter."

Delvis får väl ovanstående räknas som överdriven reklam, men något ligger det säkert i löftena. Faktum är att de första låtarna av enklare sort går ganska lätt att lära sig, men man får inte glömma bort att all instrumentinlärning kräver ett visst mått av övning. Detta gäller också tvåradigt durspel - *det är på din vilja och övningsflit det beror om du skall kunna lära dig spela!*

Av egen erfarenhet vet jag att durspelet kan skänka utövaren stor musikalisk tillfredsställelse, men det kan också fungera utmärkt som inkörsport till andra instrument, t ex det fullstora dragspelet. Det är min förhoppning att - vare sig du är nybörjare eller har spelat tidigare - denna durspelsskola skall vara dig till både glädje och nytta.

Stockholm sommaren 1982

Nils Fläcke

Bruksanvisning

Denna bruksanvisning vänder sig i första hand till dig som vill använda kursmaterialet på egen hand och inte har tillgång till lärare. För studiecirkelbruk finns en särskild studieplan (kan rekvideras från Utbildningsradions förlag)

Vilken typ av durspel kan man använda?

De tvåradiga durspelen, även nyttillverkade sådana, förekommer i flera olika stämningar. Den här skolan är avsedd för GC-spel, vilket är det mest använda tvåradiga durspelet i Sverige. Bokstäverna GC (står ibland på spelets baksida) betyder att första diskanttraden är stämd i G dur och andra raden i C dur.

Hur gör man då om man har ett spel med en annan stämning?

Näst GC-spel är durspel stämda i AD eller CF vanligast i vårt land. Om du har ett sådant spel kan du utan vidare använda häftet med noterna, men du kommer då att spela i en annan tonart än på kassetten. Du kan heller inte spela ihop med andra som har spel med andra stämningar. Vårt råd: *Låna, eller skaffa på annat sätt, ett GC-spel och lär in låtarna på detta.* Sedan kan du spela dem på ditt eget spel oavsett stämning.

Hur tar man reda på vilken stämning spelet har?

Om det inte står på spelets baksida kan du själv kontrollera vilken stämning ditt durspel har. Gör så här: *Spela ytterradens 6:e knapp uppifrån med bälg in.* På ett GC-spel får du då tonen G, på ett AD-spel blir det tonen A och på ett CF-spel tonen C. Om du inte har tillgång till något instrument att jämföra med kan du använda telefonens kopplingston som är A. Den tonen ligger på de tre ovannämnda spelen så här:

På ett GC-spel är det 7:e knappen uppifrån med bälg ut.

 "- AD-spel "- 6:e "- med bälg in.

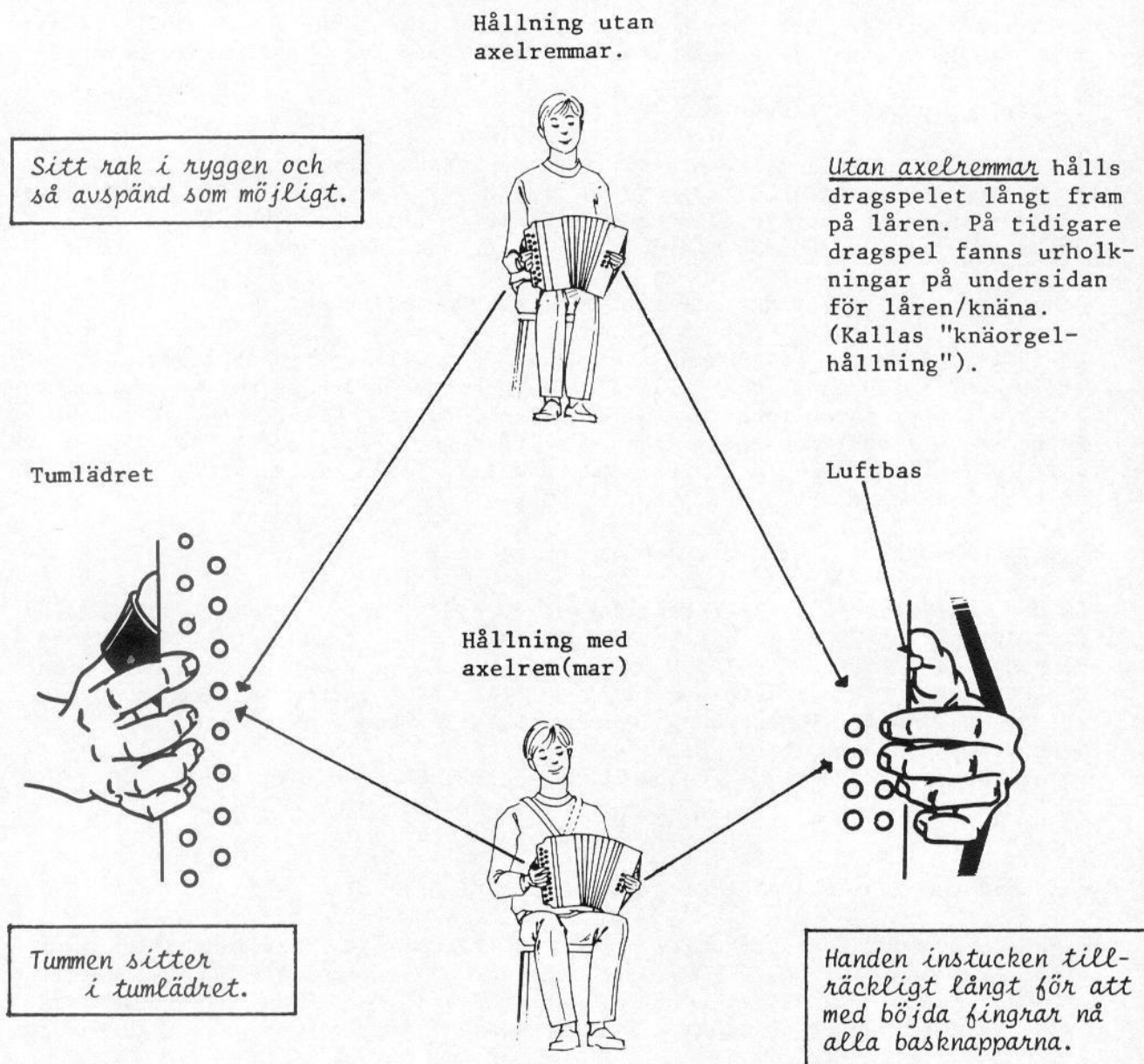
 "- CF-spel "- 5:e "- med bälg ut.

Hur använder man kursmaterialet på bästa sätt?

I UR och DUR omfattar ett häfte + instruktionskassett. Båda innehåller anvisningar hur man skall gå tillväga och man når bästa resultatet om man växelvis använder häftet och kassetten i enlighet med vad som skrivs respektive sägs. Lämna inte en övning förrän den flyter, i annat fall kommer du att fastna och tvingas gå tillbaka.

Några råd till sist: Öva långsamt! Du måste kunna en låt långsamt för att efterhand kunna öka tempot. Öva helst en stund varje dag! Både öra och fingrar glömmar annars bort låten.

Hur man håller dragspelet

Med axelremmar är det lättare att hålla dragspelet. Använder man bara en rem ska den ligga över höger axel. Med axelremmar kan man vara mer avslappnad vilket är en stor fördel. Om man använder två axelremmar skall den vänstra vara något kortare så att dragspelet kommer något till vänster på kroppen.

Bälgen

Dragspelsbälgen är för dragspelaren vad stråken är för violinisten, det är ett gammalt talesätt som det ligger mycket sanning i.

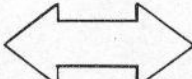
Bälgen för man med vänster hand/arm rakt ut åt vänster. Det är viktigt att man gör det mjukt utan ryck och knyckar.

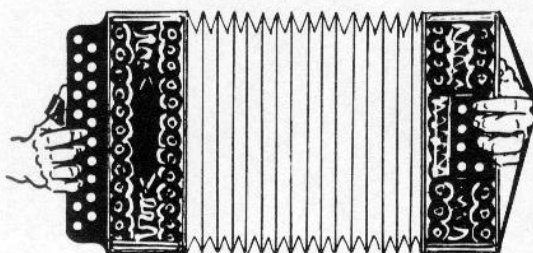
Det tvåradiga durspelet kännetecknas bl a av att man får olika ton vid utdragning och ihopskjutning av bälgen. Det gäller att vända på exakt rätt ställe annars blir det fel ton!

I en liten övning skall vi praktisera detta:

1. Tryck in luftbasen och dra ut bälgen. Du kan dra ut den ganska långt utan risk att den går sönder - minst en halv meter. På nya dragspel är bälgveckan ofta väldigt stela så man får ta i lite extra.
2. Tryck in yttersta radens 6:e knapp uppifrån i diskanten (höger hand) och skjut långsamt ihop bälgen. Då ljuder tonen G.
3. Håll kvar 6:e knappen i botten och vänd bälgen, d v s drag den utåt. Då hör du att det blir en ny ton - den heter Fiss.

Det finns särskilda beteckningar för om bälgen skall skjutas ihop eller dras ut. Det är följande samma beteckningar som används för vanligt dragspel.

ihopskjutning = **V** **┐** = utdragning

De första tonerna

Nu ska vi fortsätta med att ta fram de första tonerna på dragspelet. Det gör vi med hjälp av *noter*.

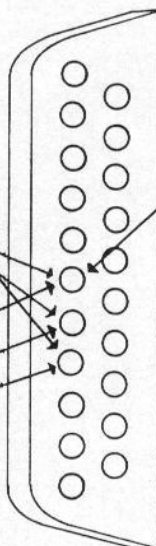
I den första melodin kommer vi att använda följande noter (kallas TONBANKEN):

Tre av tonerna får du genom att *skjuta ihop bälgen*.

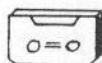
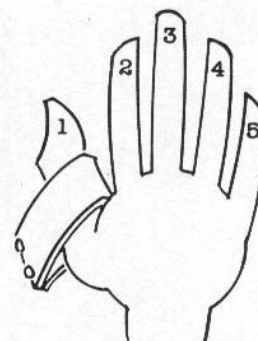
De övriga tre tonerna får du genom att *dra ut bälgen*.

Du behöver alltså bara tre knappar för att spela de sex tonerna - varje knapp ger två toner, en vid bälgen in och en vid bälgen ut.

Obs! 6:e knappen uppifrån!
(Markera den gärna med en bit tejp eller dylikt.)

Fingrarna på höger hand numreras så här (tummen i remmen):

LYSSNA PÅ KASSETTEN - spela de sex tonerna på dragspelet. Använd fingrarna 2, 3 och 4.

Valskomp i basen

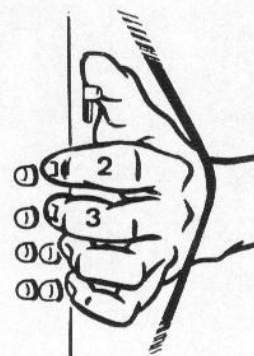
Bastonerna kan, liksom diskantens toner, skrivas med noter. Vi har dock valt att till en början använda bokstäver och snedstreck för att beteckna basen, detta i avsikt att förenkla.

Så här betecknar vi basen:

V = bälgen in $\begin{cases} \text{långfingret (3)} = G \\ \text{pekfingret (2)} = / \end{cases}$

└ = bälgen ut $\begin{cases} \text{långfingret (3)} = D \\ \text{pekfingret (2)} = / \end{cases}$

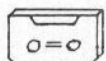
De här basarna använder vi:

Exempel på valskomp:

$\begin{array}{c} \text{V} \\ G / / \mid G / / \mid \text{└} / / \mid D / / :|| \end{array}$
Omtagningstecken = spela om från början

Fingrar: 3 2 2 3 2 2 3 2 2 3 2 2

LYSSNA PÅ KASSETTEN

Värt att veta

Basdel 1822-1850

De flesta dragspel har ännu ingen egentlig basdel, endast en sockel försedd med en luftklaff eller -knapp. Mot mitten av 1800-talet börjar dock även denna del få en aktiv spelfunktion med två basknappar för bastoner och ackord ... Men detta förekommer ganska sparsamt ännu omkring 1850.

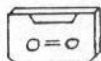
Din första vals

Nu ska vi lära oss en liten vals. I den här skolan kommer vi till en början att dela upp inläringen av styckena i tre moment, A, B och C.

I moment A gäller det diskanten, d v s högerhanden.

Moment B behandlar basen.

I moment C slutligen gäller det båda händerna tillsammans samt en del andra anvisningar som behövs.

A LYSSNA PÅ KASSETTEN medan du följer med i noterna som finns längst ner på sidan. Vänta med att spela!

B Repetera i basen det du spelade på sid 8.

C LYSSNA PÅ KASSETTEN - nu spelar vi båda händerna tillsammans.

HÖNSA-VALEN

= tretakt V = bälgs in Håll kvar tonen 7 = bälgs ut

Bas: G / / G / / G / / G / / D / / D / / D / / D / /

Fingersättning

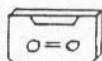
Slut-tecken

Paus-tecken

Din första fyrtaktare

Schottis och foxtrot går vanligtvis i fyrtakt (4-takt). Så här ser det ut med basbeteckningar - det är samma två knappar som vi använde i Hönsa-valsens:

Fingrar: G / G / G / G / D / D / D / D / :|| Vad betyder tecknet?
3 2 3 2 3 2 3 2 3 2 (Svar på sid 8)

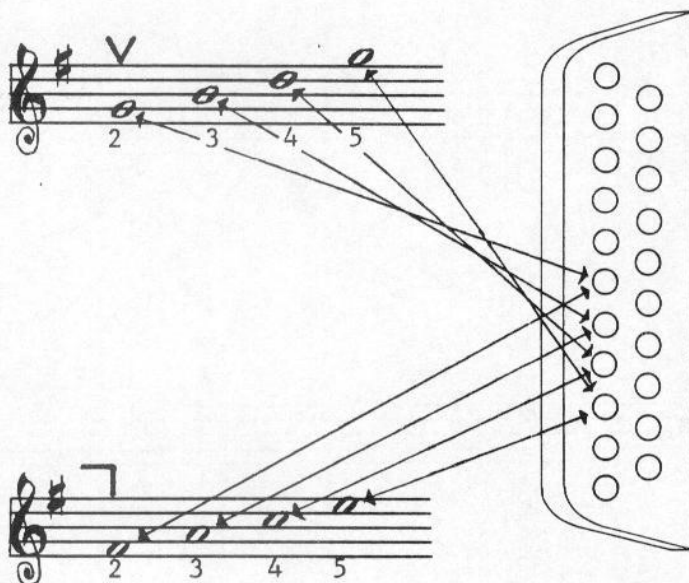
LYSSNA PÅ KASSETTEN

Nu ska vi lära oss vilka toner vi ska spela i höger hand (diskanten) i FYRTAKTARN. Vi håller oss fortfarande till den yttersta knappraden och nu tar vi också med lillfingret, nr 5.

Här är TONBANKEN:

G-klaven
anger att efter-
följande noter
spelas i diskanten

Höjningstecknet (populärt kallat kors) anger att låten går i G dur eller E moll.

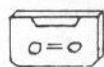
Värt att veta

Diskantdel 1822-1850

I regel växeltonig. De äldsta dragspelen har 6, 8, 10 eller 12 tangenter, som ger det dubbla antalet toner eller - vanligare - ackord.

Att samtidigt klara både melodi och ackompanjemang med högerhandens fyra fingrar (tummen är upptagen av att hålla instrumentet) visar sig naturligtvis tämligen ogörligt, så ofta får melodin hackas sönder för att ackorden skall kunna plockas in. Man har ju ändå två händer, resonerar en och annan tillverkare, och så flyttas kompfunktionen över till en särskild basdel.

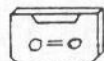
När vi nu känner till tonmaterialet för FYRTAKTARN ska vi lära in den enligt samma metod som vi använde i Hönsa-valsens.

A LYSSNA PÅ KASSETTEN och följ med i noterna. *Spela inte ännu!* Att lyssna på melodin innan man börjar spela är ett bra sätt att lära sig den utantill.

Tecknet $\diagup$ förklaras under moment C.

B Repetera basövningen på förra sidan.

C LYSSNA PÅ KASSETTEN. Lägg märke till att det blir en kort paus mellan *fraserna*, vid tecknet $\diagup$. Pauserna kan jämföras med de inandningar man gör vid komma och punkt vid högläsning.

Däremot får det inte vara några "andningspauser" mitt i fraserna!

FYRTAKTAR'N

= fyrtakt

G / G / G / G / D / D / D / D / D / D / D / D / G / G / G / G /

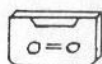
Skriv själv fingersättning

G / G / G / G / D / D / D / D / D / D / D / D / G / G / G / G /

En ny vals

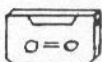
När du nu kan spela fjärdedelsnoter med *legato diskant* och *staccato bas* ska vi spela en vals som innehåller både fjärdedelar, halvnoter och punkterade halvnoter.

Här är TONBANKEN:

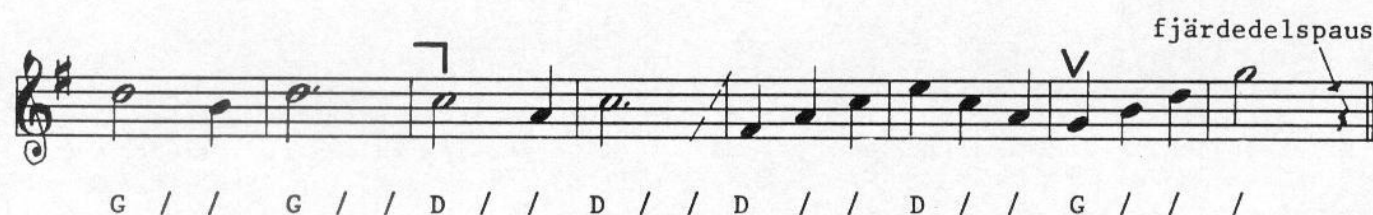
A LYSSNA PÅ KASSETTEN och följ med i noterna.
Skriv själv fingersättning i de åtta sista takterna.
ÖVA MYCKET LÅNGSAMT!

B Basen spelas som i förövningen på förra sidan.

C LYSSNA PÅ KASSETTEN. Det är mycket viktigt att diskanten spelas *legato*, d v s att alla toner binds samman. Basen spelas *staccato* utom den allra sista som hålls ut.

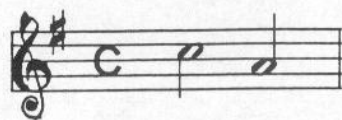
ENRADERN

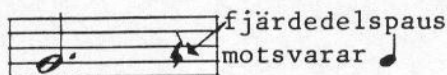
En ny fyrtaktare

Den vanligaste fyrtakten är *fyra-fjärdedels-takt*. Detta betecknas med tecknet **C** eller **4** i styckets början omedelbart efter G-klaven och korstecknet.

I fyra-fjärdedels-takt finns det *fyra fjärdedelsnoter* eller *motsvarande i varje takt*, d v s mellan de lodräta taktstrecken:

1:a takten
(I Fingerkliv)

2:a takten

Punkterad halvnot
motsvarar

3:e takten

FINGERKLIV spelas så här: Förspel 2 takter + melodi 8 takter + om igen melodi 8 takter + Coda 2 takter (Coda = "svans", d v s tillägg).

A LYSSNA PÅ KASSETTEN och följ med i noterna.
Skriv själv in fingersättningen under noterna.

B Basen är likadan som i Fyrtaktarn på sidan 10 men lägg märke till att den börjar med D = bälgen utåt.

C LYSSNA PÅ KASSETTEN. Observera att basen till de punkterade halvnoterna (♩.) inte spelas lika som i övriga delar av låten.

FINGERKLIV

D / D / G / / G / G / D / D / D / D / G / G /

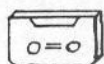
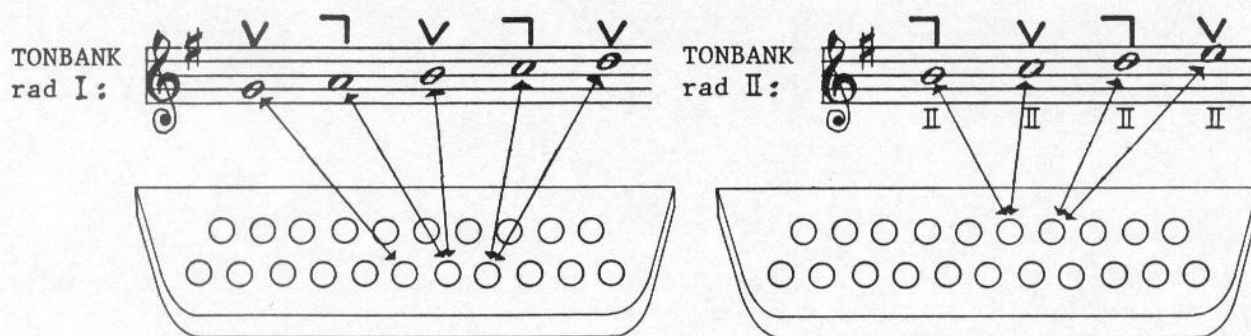
G / G / D / D / D / D / G / / D / D / G / /

Spel på två rader

Nu ska vi lära oss att utnyttja även den andra raden i diskanten.

I vår första låt på två rader ska vi använda 3 knappar på första och 2 knappar på andra raden. Eftersom varje knapp ger två olika toner (beroende av om bälgen förs ut eller in) får vi fyra toner på andra raden.

För att du lättare ska veta när det är frågan om andra raden står det en II (romersk tvåa) under noten.

A LYSSNA PÅ KASSETTEN och följ med i noterna.

Obs! TORADERN börjar på H = 7:e knappen uppifrån ()

B Basen innehåller inga nyheter.

C LYSSNA PÅ KASSETTEN.

TORADERN

Hur vi lär oss låtarna

Hittills har vi övat in låtarna enligt ordningen A = diskanten, B = basen och C = båda händerna tillsammans. Vi har också delat upp styckena i mindre delar eller fraser.

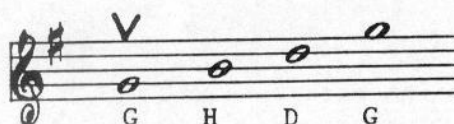
I de flesta fall är detta det enklaste sättet att lära in låtarna för att sedan kunna spela dem *utantill*. Detta gäller inläring såväl med som utan noter.

Använd i fortsättningen den här ABC-metoden även om vi inte alltid påpekar det i anvisningarna. Vi tror att det här är ett bra sätt att lära in låtar, men om du hittar en metod som passar dig bättre så använd den gärna.

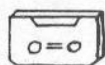
På kassetten finns i fortsättningen varje låt inspelad dels *mycket långsamt* och dels i ett *normalt tempo*. Med hjälp av dessa inspelningar kan du kontrollera om du gjort rätt.

Noternas namn

Nu är det dags att du börjar lära dig vad noterna heter. Vi startar med *fyra noter* - spela dem så hör du att det låter som en fanfar. Se även sidan 27.

= första radens 6:e, 7:e, 8:e och 9:e knapp med bälgen inåt.

LYSSNA PÅ KASSETTEN

TONBANK finns på sidan 15

TREBENT VALS

Här följer ytterligare en låt med samma tonbank som i de två föregående.

LYSSNA PÅ KASSETTEN

VINGEL-FOX

Åttondelsnoter

Hittills har vi spelat stycken som innehållit helnoter (♩), halvnoter (♪) och fjärdedelsnoter (♫). Nu ska vi börja med åttondelsnoter.

Åttondelsnoter ser ut så här:

Ibland med flaggor

Ibland med balkar

I följande övning spelas basen samtidigt med varannan diskantton. I just den här övningen spelas alltid diskantens D och C (4:e fingret) mellan basarna.

LYSSNA PÅ KASSETTEN

Låtar med åttondelsnoter

När du nu, förhoppningsvis, har fått lite fart på fingrarna och klarar föregående övning i normaltempo ska vi gå vidare med ett par låtar som innehåller en hel del åttondelar.

ÅTTONDELSLÅTEN spelas på följande sätt:

Första notraden spelas två gånger - tecknet || betyder omtagning.

Därefter spelas andra notraden en gång.

Allra sist står det D.C.al Fine vilket betyder: Spela om från början och fram till ordet Fine (står sist i första notraden) D.C. = Da Capo = om från början. Fine = slut (italienska är det vedertagna musikspråket).

Obs! Basen skall spelas i samma tempo hela stycket igenom. Ett vanligt fel är att spela i långsamt tempo på åttondelarna och öka på halvnoterna.

LYSSNA PÅ KASSETTEN

ÅTTONDELSLÅTEN

First staff: V C 2 3 4 3 2 3 4 G / G / D / D / D / D / G / G / || Fine

Second staff: 4 3 2 V D / D / G / G / D / D / G / G / D.C.al Fin

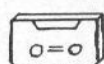
Din första mazurka

Mazurka går i 3/4 - takt. Den spelas ofta ganska snabbt - spelar man alltför sakta kan det lätt låta som en hambo, särskilt om åttondelarna spelas punkterat (mer om detta längre fram i kursen).

MI MAZURKA består av två delar, d v s den går i två repriser.

Man spelar från början och fram t o m "1:ans ram" 1. Därefter tar man om från början men hoppar över "1:ans ram" och spelar "2:ans ram" 2. Där slutar första reprisen. Andra reprisen har också ramar för omtagning men då spelar man om från det "bakvända" omtagningstecknet.

Använd vår vanliga ABC-metod för att öva in MI MAZURKA. ÖVA LÅNGSAMT - även om en mazurka ska gå i raskt tempo måste man först kunna spela den långsamt!

LYSSNA PÅ KASSETTEN

MI MAZURKA

Jonne Persson

V

G / / G / / G / / D / /

D / / D / / D / / G / /

2. V

G / / G / / G / / G / / D / /

D / / D / / D / / G / / G / /

1. V 2. V

Repetition av tidsvärden

Innan vi går över till nästa låt ska vi repetera de *tidsvärden* som de hittills genomgångna noterna omfattar.

I den typ av musik som vi spelar på durspel finns det nästan alltid en *grundpuls*. Denna kan vara snabb eller långsam beroende på låtens *tempo*. När man stampar takten brukar man följa grundpulsen.

I låtar som går i *fyrtakt* (vanligen 4/4-takt) kan man stampa *fyra gånger i varje takt*. Varje takt omfattar då *fyra taktslag*. Basen spelar nästan alltid *grundpulsen = taktslagen*.

Här följer en övning där alla *notvärden/tidsvärden* som vi spelat hittills finns med. Lägg märke till basbeteckningarnas placering i förhållande till melodin.

LYSSNA PÅ KASSETTEN

Värt att veta

Betecknande för det växeltoniga dragspelets musikaliska isolering under hela 1800-talet är den speciella notation - den s k sifferskriften (Ton-Griffsschrift) - som dragspelarna använde sig av. Här finner man inga riktiga noter. Siffrorna anger, vilka tangenter man skall trycka ner. Tecknen (´) över eller under siffrorna anger, om man skall öppna eller sluta bälgen.

$$\begin{array}{c} 3 \quad 3 \quad 2 \\ \cdot \quad \cdot \quad \cdot \end{array} \quad \begin{array}{c} \dot{3} \quad \dot{3} \quad \dot{2} \\ \cdot \quad \cdot \quad \cdot \end{array} \quad \begin{array}{c} 4 \quad 4 \quad 4 \quad 3 \\ \cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \end{array} \quad \begin{array}{c} 4 \quad 3 \quad 2 \quad 2 \\ \cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \end{array} \quad \begin{array}{c} 3 \quad 3 \quad 2 \\ \cdot \quad \cdot \quad \cdot \end{array}$$

Din första polka

Polka efter Paul Nilsson börjar på tonen D = 5:e knappen uppifrån på yttre raden. Du behöver bara fyra knappar - se de fingersättningssiffror som är utskrivna.

Noten (8:e takten) kallas punkterad fjärdedelsnot. Den hålls ut två taktslag = två basar. Efterföljande åttondelsnot () spelas mellan basarna.

LYSSNA PÅ KASSETTEN. Lägg märke till skillnaden i anslag vid långsamt och vid snabbt tempo. En snabb polka spelas ofta med s k lätt anslag, d v s man studsar på knapparna.

POLKA

efter Paul Nilsson, Hova

The musical score is written in 4/4 time and the key of D major (indicated by two sharps). It consists of four staves of music. Each staff begins with a treble clef and a key signature of two sharps. The first staff includes fingering numbers (2, 3, 4, 3, 4, 5) below the first five measures. Above the first and fifth measures of each staff is a 'V' symbol, indicating accents. Below each measure of every staff are chord symbols: G / G / D / D / D / D / G / G /.

Ännu en vals

KVÄNUMS - VALSEN innehåller inga nyheter, men i 3:e takten från slutet måste man "dra ihop fingrarna" för att kunna spela *legato*. Använd den fingersättning som står under noterna så blir det rätt.

I vals kan man ibland göra *grundbasarna* - i det här fallet G och D med långfingeret - *något längre/tyngre*. Därigenom blir första taktslaget mer markerat och valsens tretakt mer framträdande.

LYSSNA PÅ KASSETTEN

KVÄNUMS-VALSEN

Carl-Magnus Bengtegård

V
 2 3 / / D / / D / / G / / G / / D / /
 D / / G / / G / / D / / D / /
 V
 G / / G / / D / / D / / G / /
 5 3 4 3 2 3 5 4 II 3 II 3 2

"Nä dä blir som mäst lessamt, da går ja in i kammern å tar fram dragspeel Magnuses å drar på, å da börjer ja på den ofverst knappen å far te den nererst, å dä tycker ja ä som en lättning."

Uppteckning från Gräsmark i Värmland 1899.

Frasering och nyansering

Om man läser (högt) en text och gör uppehåll mitt i meningar låter det förvirrande för en åhörare. Man brukar också göra andningspauser vid komma och punkt annars låter det också konstigt för den som hör på.

Samma sak gäller när man sjunger eller spelar. Prova genom att sjunga t ex Blinka lilla stjärna och andas mitt i ordet lil - la.

I nottext sätter man inte ut skiljetecken som i en skriven text. Man indelar i stället musikstycket i fraser med hjälp av fraseringsbågar.

Inom en fraseringsbåge gör man inga pauser - tonerna ska hållas samman som pärlorna på ett halsband. Svårast är detta när man måste vända bälgen mitt i en fras - se nedanstående övningsstycke.

Vid frasslutet gör man däremot en kort paus!

NYANSERING kan vara utskriven i nottexten. Vanligen använder man sig av italienska styrkegradsbeteckningar som i form av förkortningar anger hur starkt man ska spela. Det kan t ex stå *p* (=piano som betyder svagt) eller *f* (=forte = starkt). Angående dessa och andra beteckningar hänvisas till någon lämplig musikuppslagsbok.

När inte fraserings- och nyanseringstecken är utsatta i nottexten måste den spelande själv avgöra hur stycket ska spelas. En grundregel är att varje fras påbörjas svagt, ökar i tonstyrka mot mitten och avslutas svagt.

LYSSNA PÅ KASSETTEN - där visas prov på riktig och felaktig frasering och nyansering. Slarva inte med det här avsnittet, det är nu som du kan börja att grundlägga en personlig spelstil!

Ryck i bälgen

Nästa låt är en s k Hyfsa. Namnet kan eventuellt härledas till Hemsö vid Ångermanlandskusten där dansen även kallades Hoppsa-vals. Hyfsan går i fyrtakt och spelas närmast som en långsam polka.

I 2:a reprisen måste man på ett par ställen *rycka i bälgen*. Vissa toner finns nämligen bara vid bälgen ut, andra enbart vid bälgen in. Du behöver bara tänka på att följa tecknen för bälgföring så blir det rätt.

Studera diskant- och basschemat på sidan 40. I fortsättningen får denna sida gälla som TONBANK - där kan du hitta samtliga diskant- och basknappar/noter.

LYSSNA PÅ KASSETTEN

HYFSA

efter Nils Mårtensson, Rossön

V
 2 3 4
 G / G / G / G / G / G /

II II I II
 D / D / D / D / D / D / D / D /

1. V 2. V
 D / G / D / G / G / G / G / G / G / G /

V II V V 1. 2.
 G / D / D / D / D / D / D / D / G / G / G / /

Punkterade åttondelar

Åttondelsnoter spelas vanligtvis olika i vals/mazurka och polska/hambo. En vals har oftast *jämna åttondelar* - se (och hör på kassetten) t ex 2:a repisen i Kvänums-valsens på sidan 22.

I polska och hambo spelar man för det mesta *punkterade åttondelar*. De två typerna av *åttondelsnoter* ser ut så här:

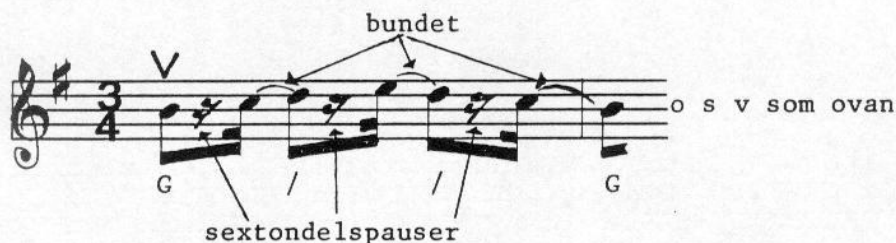
Jämna åttondelar

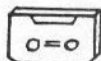
Punkterade åttondelar

För att punkteringen ska framgå tydligt, och för att det ska "svänga" om en polska eller hambo, brukar man binda så här (även om det inte står så utförligt skrivet i noterna):

Men låtar kan spelas på många sätt. Som spelman måste man själv avgöra hur man ska spela. Det blir vad som inom andra musikgenrer brukar kallas "tolkning" som blir bestämmande. Tänk på att det är just du som spelar och avgör hur det ska låta - i annat fall blir det bara frågan om att härma någon annan.

LYSSNA PÅ KASSETTEN

Nya basar

Basen på det tvåradiga dragspelet består av 8 knappar. Fyra av dessa ger enkeltoner - kallas *grundbasar* - och de övriga fyra ger *ackord* och kallas därför *ackordbasar*.

Medan en grundbas bara ger *en* ton är varje ackordbas kopplad inne i basdelen på ett sätt som ger *tre toner samtidigt*. Jämför genom att omväxlande spela G ackordbas (/ = pekf.) och i diskanten 3:e, 4:e och 5:e knappen uppifrån på ytterraden, alla tre samtidigt.

Följande basövning omfattar, förutom de vanliga basarna G/D, även de två *översta/innersta* basknapparna vilka ger A-moll och E-dur. Du kan se i bas-schemat på sidan 40 var de nya basarna finns.

Am = A-moll

G / / | E / / | Am / / | D / / :||

(Beteckningar för mollackord skrivs ibland med små bokstäver)

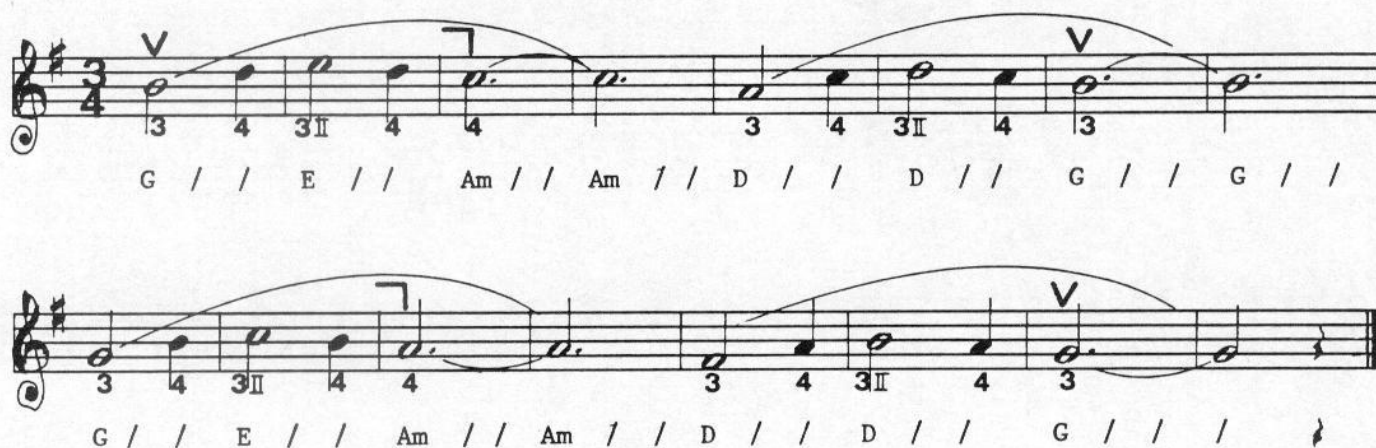
LYSSNA PÅ KASSETTEN

Nedanstående lilla vals består av *fyra harmonier*, d v s man använder basarna G och D (de vanliga) samt E och A-moll (de två övre/inre basknapparna).

LYSSNA PÅ KASSETTEN - glöm inte fraseringen och nyanseringen!

LITEN VALS

G / / E / / Am / / Am / / D / / D / / G / / G / /

Norska valsen, Norsk bondvals och Lundbyvalsen är några namn på den vals som vi ska spela nu. Det är en s k traditionell låt som man inte vet vem som har komponerat.

I Norska valsen använder vi för första gången C dur i basen. C durs grund- och ackordbasar ligger nedanför G/D (se basschema på sidan 40).

TONBANKEN omfattar 13 toner och 2:a raden används ofta. Försök att plocka ut melodin utan att skriva fingersättning.

LYSSNA PÅ KASSETTEN

NORSKA VALSEN

The musical score for 'Norska Valsen' is written in 3/4 time and D major. It consists of six staves of music. Below each staff, guitar chords and fingering are indicated. The chords are: G, C, D, D, G, Am, D. The score includes various musical notations such as triplets, slurs, and fingering numbers (II, 3). The first staff starts with a 'V' (Valse) marking. The second staff has a '3' (triplet) marking. The third staff has a 'V' (Valse) marking. The fourth staff has a 'V' (Valse) marking. The fifth staff has a 'V' (Valse) marking. The sixth staff has a 'V' (Valse) marking.

Improvisation

De flesta låtar som komponerats på tvåradigt durspel följer vissa melodiska mallar beroende på durspelets konstruktion.

De båda knappraderna i diskanten omfattar toner som stämmer ihop med basen enligt följande:

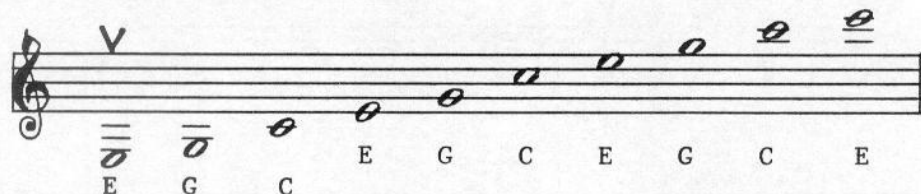
Ytterraden - bälga in - G i basen:

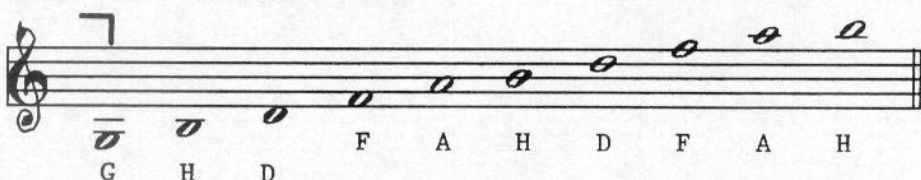
Ytterraden - bälga ut - D i basen:

Innerraden - bälga in - C i basen:

Innerraden - bälga ut - G i basen:

Det här förhållandet ger durspelaren mycket goda möjligheter att *improvisera*, d v s "hitta på" melodier. Om man håller sig inom det tonförråd som diskantens båda rader omfattar - och med motsvarande basar - är det ganska lätt att komponera små låtar. Gör själv ett försök med t ex G och D i basen!

LYSSNA PÅ KASSETTEN

Sextondelsnoter

Noternas tidsvärden grundar sig på delning i halvor (undantag: trioler). Tänk dig att du delar en apelsin; först i två halvor, sedan delas varje halva som då blir fjärdedelar, därefter blir fjärdedelarna åttondelar o s v.

Så här kan man dela upp noternas tidsvärden ända ner till 128-delar, men vi klarar oss vanligtvis med *sextondelsnoter* som det kortaste tidsvärdet.

Sextondelsnoter ser ut så här:

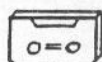
Ibland med
dubbla flaggor

Ibland med dubbla balkar

I Slutarpapolka, som går i 2/4-takt, spelas basen som *åttondelar*, d v s *fyra taktslag i varje takt*. Det här är ett exempel på att sextondelar inte nödvändigtvis behöver spelas fort.

Obs! 2:a reprisen börjar med bälgen utåt - man spelar G i basen på de två nedersta/yttersta knapparna.

LYSSNA PÅ KASSETTEN

SLUTARPAPOLKA

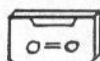
V
 G / G / C / C / D / D / D / G /
 II
 G / G / C / C / D / D / G / G /
 V
 G / G / C / C / D / D / D / /

En lyrisk vals

Det är inte bara låtar med tjo och tjim som kan spelas på ett durspel, även om det är sådan musik man vanligen hör spelas av durspelare. Det är svårt att på gehör lära sig mer komplicerad musik och trots att spelmän - även dragspelare - oftast har ett gott gehör blir det för det mesta enklare danslåtar som man lär sig.

De flesta durspelare är icke notkunniga. Man måste med örats hjälp lära in låtar, s k muntlig tradition. Vi hoppas att den här skolan skall vara till hjälp för dem som vill lära sig att "ta ut" låtar efter noter.

Följande vals efter Arvid Morin i Båtskärsnäs spelades av en sjöman på en norsk båt där man ordnat till dans. Låten är här hämtad från ett häfte kallat Folkmusik i Kalix älvdal, utgivet av Skrivarförlaget/Norrbottens Bildningsförbund. Låten är lyrisk och stämningsfull och ställer speciella krav på den spelandes förmåga att frasera och nyansera.

LYSSNA PÅ KASSETTEN

VALS

efter Arvid Morin, Båtskärsnäs

The musical notation is as follows:

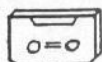
Staff 1: $\text{G} / \text{II} / \text{G} / / \text{G} / \text{II} / \text{D} / / \text{D} / \text{II} / \text{II} / \text{II}$

Staff 2: $\text{D} / / \text{D} / \text{II} / \text{G} / / \text{G} / / \text{G} / / \text{G} / /$ (First ending: $\text{D} / \text{II} / \text{D} / \text{II} / \text{D} / \text{II} / \text{D} / \text{II} / \text{G} / / \text{G} / /$)

Staff 3: $\text{D} / / \text{D} / \text{II} / \text{D} / \text{II} / \text{D} / \text{II} / \text{D} / \text{II} / \text{G} / / \text{G} / /$

Staff 4: $\text{G} / / \text{G} / / \text{D} / / \text{D} / / \text{D} / / \text{D} / / \text{G} / / /$

I Foxtrot i parken förekommer en del fjärdedelspauser (♩), även i basen. Varje fjärdedelspaus motsvarar ett taktslag.

LYSSNA PÅ KASSETTEN

FOXTROT I PARKEN

K. G. Olsson, Örebro

The musical score is written for a treble and bass staff in 4/4 time. It features a variety of note values, including eighth and sixteenth notes, as well as rests. Chord symbols (G, D, C) are placed below the notes to indicate the harmonic structure. The score includes first and second endings, marked with '1.' and '2.'. Various musical markings, such as 'V' and '1.', are used throughout the piece.

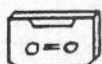
Hambo

Hambo kr ver en alldeles speciell spelstil för att komma till sin rätt. Bl a skall tyngden ligga på första taktslaget varför man gärna kan spela något tyngre grundbasar i hambo. Framför allt gäller detta så k *nighambo* som spelas relativt långsamt.

Hambo b r spelas med *punkterade åttondelar*, i annat fall kan det låta som en mazurka (se sidan 19). Tyvärr skrivs inte alltid punkteringarna ut i noter - det kan se ut som i F rnbo-hambo nedan. Egentligen skulle den skrivas så här:

- vilket bör spelas på det h r sättet:

LYSSNA P  KASSETTEN

F RNBO-HAMBO

Uppt. Nils Fläcke

Staccato

Motsatsen till legato (bundet) heter *staccato*. Ordet betyder "åtskilt" och innebär att *staccatotoner* spelas skiljda från varann.

Staccato anges med en punkt över eller under noten (♩). I basen spelar man nästan alltid *staccato* trots att inga punkter är utskrivna.

Staccato utförs så att man låter fingret studsas på knappen. Hur tung eller lätt studsens skall vara bestäms bl a av låtens tempo.

LYSSNA PÅ KASSETTEN - lägg märke till att de staccaterade fjärdedelarna och åttondelarna inte spelas lika kort. Bind noga inom bågarna så framträder kontrasten mellan *legato* och *staccato*.

VALS

efter Herman J. Ahlstedt, Kungshamn

The musical score is for a waltz in G major, 3/4 time. It consists of five staves of music. Each staff begins with a 'V' (staccato) marking. The music features a mix of legato and staccato passages, with staccato notes marked with 'V' and slurs indicating legato sections. Fingering numbers (1-5) and fingerings (II, III, IV, V) are indicated below the notes. The bass line is written in a simplified notation with letters G and D, and slashes indicating staccato. The score ends with a double bar line.

Staccato

Motsatsen till legato (bundet) heter *staccato*. Ordet betyder "åtskilt" och innebär att *staccatotoner* spelas skiljda från varann.

Staccato anges med en punkt över eller under noten (♩). I basen spelar man nästan alltid *staccato* trots att inga punkter är utskrivna.

Staccato utförs så att man låter fingret studsas på knappen. Hur tung eller lätt studsens skall vara bestäms bl a av låtens tempo.

LYSSNA PÅ KASSETTEN - lägg märke till att de staccaterade fjärdedelarna och åttondelarna inte spelas lika kort. Bind noga inom bågarna så framträder kontrasten mellan *legato* och *staccato*.

VALS

efter Herman J. Ahlstedt, Kungshamn

The musical score is for a waltz in G major, 3/4 time. It consists of five staves of music. Each staff begins with a 'V' (staccato) marking. The music features a mix of legato and staccato passages, with staccato notes marked with 'V' and slurs indicating legato sections. Fingering numbers (1-5) and fingerings (II, III, IV, V) are provided for many notes. The bass line is written in a simplified notation with letters G and D, and slashes indicating staccato. The score ends with a double bar line.

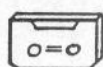
Ännu en polka

TUTTEBITEN är ytterligare ett typiskt exempel på durspelsmusik. Den "ligger bra till" att spela på ett tvåradigt durspel, men är ganska svår på t ex fiol.

Med undantag för näst sista takten består hela låten av sådana tonföljder som vi behandlade på sidan 29.

Det förekommer en hel del upprepningar i den här polkan. I stort sett varje takt upprepas och i sådana fall är det vanligt att man i notskrift använder sig av upprepningstecknet $\frac{\%}{\%}$. Ett sådant tecken mitt i en takt betyder alltså att man spelar den takten exakt lika som den föregående.

Polkan TUTTEBITEN gör sig bäst i ett snabbt tempo med lätt anslag.

LYSSNA PÅ KASSETTEN

TUTTEBITEN

efter Karl Eriksson, Häggsjövik

G / G / G / G / C / C / C / C /
 D / D / D / D / G / G / G / G /
 C / C / C / C / G / G / G / G /
 D / D / D / D / D / D / G / /

Ännu en hambo

Som vi tidigare sagt grundar sig durspelslåtar ofta på melodigångar som styrs av durspelets speciella konstruktion. Tonerna i diskanten är ordnade på ett sätt som gör vissa tonföljder lättare att utföra än andra.

Första reprisen i Gallbergshambo består av melodigångar som ligger särskilt väl till för tvåradigt durspel. Fingrarna kan "vandra" på ett naturligt sätt från knapp till knapp.

Om inte hela den här låten så i varje fall första reprisen förekommer under olika namn över hela landet. Även i valser, schottisar etc finns melodin med, kanske med några mindre förändringar.

Den triol som kommer på tredje taktslaget i de flesta takterna ger en alldeles speciell "skjuts" i hambo. För att få fram den effekten till fullo bör man binda triolens tre toner till den första tonen i nästa takt. Beträffande utförandet av åttondelarna - se sidan 33.

LYSSNA PÅ KASSETTEN

GALLBERGSHAMBO

efter Viktor Nybom, Gallbergsträsk

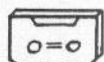
Slutlåt i moll

Melodier i *dur* ligger särskilt väl till för det tvåradiga *durspelet*, därav namnet. *Mollmelodier* däremot har ett annat tonförråd och blir därigenom genast svårare, för att inte säga ospelbara. En så relativt enkel melodi som "Vem kan segla förutan vind" går helt enkelt inte att framföra riktigt på ett durspel. Instrumentet saknar vissa för den här folkvisan nödvändiga basar och inte heller alla melodins toner finns med.

På ett tvåradigt durspel måste man i fråga om moll-låtar begränsa sig till sådana som enbart har A-moll och E i basen. Dessutom får inte melodin ha särskilt stort tonomfång.

Ett exempel på en på durspel spelbar moll-låt är nedanstående, här kallad KRÅKAN efter en gammal värmländsk text. Melodin finns över hela Europa och kan härledas ända tillbaka till fransk medeltid.

Vi vill här som avslutning på kursen visa det märkliga faktum att det faktiskt går att spela moll-låtar på durspel!

LYSSNA PÅ KASSETTEN

KRÅKAN

Am / Am / Am / E / E / E / E / Am /

Am / E / Am / E / Am / E / E / E / E / Am /

Tecknet V över ett taktstreck = spela lika som i de två föregående takterna.

Något om durspel

Dragspelet är ett relativt ungt instrument. Det första dragspelet, kallat *Handaeoline*, konstruerades 1822 av en 17-årig berlinare Christian Friedrich Ludvig Buschmann vars egentliga yrke var orgel- och klaverstämmarens. Buschmanns dragspel var mycket primitivt och det skulle dröja fram till 1840-talet innan de "äkta magdeburgerspelen", de spel som får anses vara föregångare till vår tids durspel, började komma i bruk.

Durspel tillverkas fortfarande lite varstans i världen och efterfrågan tycks bara öka. Många människor, inte minst i Norden, väljer durspelet framför det fullstora och tekniskt alltmer utvecklade dragspelet. Det lilla durspelets speciella egenskaper tycks uppväga all elektronik, melodibas etc som dragspel numera utrustas med.

Eftersom det tvåradiga durspelet inte nämnvärt har förändrats på drygt 100 år finns det mycket gott om likartade instrument ute bland folk. Det är ofta arvegods som man behåller som minne och dessa gamla spel kan vara fullt användbara ännu, i varje fall efter mindre justeringar. Problemet är att de förekommer i flera olika stämningar - se bruksanvisningen på sidan 4.

På vissa durspel, även nytillverkade, är de två översta knapparnas toner i diskanten (H/D på ytterraden och E/G på innerraden) utbytta mot s k halvtoner. Dessa heter (och skrivs i noter):

Översta knappen på ytterraden med bälg in = Ciss

med bälg ut = Ess

Översta knappen på innerraden med bälg in = Bb

med bälg ut = Ass

Kontrollera vilken typ av spel du själv har. Det är ganska sällan de här halvtonerna kommer till användning, bara i vissa låtar där melodin har toner som ligger mellan de "vanliga" tonerna. Man brukar populärt säga att halvtonerna motsvarar de svarta tangenterna på ett piano.

Diskant-schema

The diagram illustrates the layout of a harpsichord manual, showing two rows of keys (treble and bass clefs) with corresponding notes and fingerings. The notes are written in a simplified notation using letters and symbols.

Inner-rad (Inner row):

- Notes: E, G, G, H, C, D, E, F, G, A, C, H, E, D, G, F, C, A, E, H
- Fingerings: V, 7, V, 7, V, 7, V, 7, V, 7, V, 7, V, 7, V, 7, V, 7, V, 7

Outer-rad (Outer row):

- Notes: H, D, D, Fiss, G, A, H, C, D, E, G, Fiss, H, A, D, C, G, E, H, Fiss, D, A
- Fingerings: V, 7, V, 7, V, 7, V, 7, V, 7, V, 7, V, 7, V, 7, V, 7, V, 7

Bas-schema

Bas-schemat omfattar både noter och basbeteckningar. Noterna är skrivna i *basklav*, d v s de ligger inte på samma ställen som i diskantklav.

The diagram illustrates the layout of a bass manual, showing four rows of keys (treble and bass clefs) with corresponding notes and chord symbols. The notes are written in a simplified notation using letters and symbols.

Top row (Treble clef):

- Notes: E, / Am, /
- Fingerings: V, 7, V, 7

Second row (Bass clef):

- Notes: G, / D, /
- Fingerings: V, 7, V, 7

Third row (Treble clef):

- Notes: F, / F, /
- Fingerings: V, 7, V, 7

Bottom row (Bass clef):

- Notes: C, / G, /
- Fingerings: V, 7, V, 7

Varför skriver man en skola för durspel? Det är ju ändå ett ganska föråldrat instrument som i tekniskt hänseende stått stilla i utveckling i minst 100 år.

Kicken att skriva skolan fick vi när vi upptäckte vilket oerhört stort intresse för durspel det fanns lite varstans i landet. Det har gjorts undersökningar, bl a av bildningsförbunden i Skaraborg och Norrbotten, vilka samlat in durspelslåtar och där det visat sig att det finns mängder av "durspelare" i vårt land, både gamla och unga.

Efterfrågan på de nothäften och kassetter som utgivits (se nedan) har varit stor och alltfler vill lära sig spela durspel. Och varför inte hjälpa dem, tänkte vi, förbi alla fallgropar som den som lär sig på gehör lätt ramlar ner i.

I din hand har du resultatet - nothäftet och instruktionskassetten! Om du vill skaffa kompletteringsmaterial till skolan vill vi rekommendera följande:

Skrivarförlaget/Norrbottens bildningsförbund: Folkmusik i Kalix älvdal
Stationsg 38, 951 34 Luleå Folkmusik i Pitedalen

Skaraborgs läns bildningsförbund: Musik i Skaraborg III, 1 & 2-radigt
(häfte + kassett)

Förutom ovanstående har bildningsförbunden i flera andra län gett ut samlingshäften med folkmusik som till vissa delar kan vara spelbar på durspel. Rikskonserter har på skivmärket Caprice spelat in traditionsbärare från nästan hela landet på ett par LP-skivor.

Vi önskar dig LYCKA TILL med ditt durspel!

Omfattar detta häfte + instruktionskasset.

UR UTBILDNINGSRADION

ISBN 91 - 26 - 82846 - 4

Sid Innehåll i texthäfte	MP3-filer Lyssna på kassetten	MP3-filer Extrakt ur Lyssna
1 Försättsidor		
3 Förord	s_00_forord	
4 Bruksanvisning		
5 Hur man håller dragspelet		
6 Bälgen		
7 De första tonerna	s_07_1a_tonen	
8 Valskomp i basen	s_08_valskomp	
9 Din första vals	s_09a_honsavalsen	
	s_09c_honsavalsen	x_09c_honsavalsen
10 Din första fyrtaktare	s_10_fyrtaktare	
11	s_11a_fyrtaktare	
	s_11c_fyrtaktarn	x_11c_fyrtaktarn
12 Fjärdedelsnoter	s_12a_fjardedel	
	s_12c_fjardedel	x_12c_fjardedel
13 En ny vals	s_13a_enradarn	x_13a_enradarn
	s_13c_enradarn	x_13c_enradarn
14 En ny fyrtaktare	s_14a_fingerkliv	
	s_14c_fingerkliv	x_14c_fingerkliv
15 Spel på två rader	s_15a_toradern	
	s_15c_toradern	x_15c_toradern
16 Hur vi lär oss låtarna	s_16_trebent	x_16_trebent
17 Åttondelsnoter	s_17_1_vingelfox	x_17_1_vingelfox
	s_17_2_attondelar	x_17_2_attondelar
18 Låtar med åttondelsnoter	s_18_attondelsvalsen	x_18_attondelsvalsen
19 Din första mazurka	s_19_mi_mazurka	x_19_mi_mazurka
20 Repetition av tidsvärden	s_20_tidsvariden	x_20_tidsvariden
21 Din första polka	s_21_polka	x_21_polka
22 Ännu en vals	s_22_kvamumsvalsen	x_22_kvamumsvalsen
23 Frasering och nyansering	s_23_frasering	
24 Ryck i bälgen	s_24_hyfsa	x_24_hyfsa
25 Punkterade åttondelar	s_25_punkterat	x_25_punkterat
26 Din första polska	s_26_loppor	x_26_loppor
27 Nya basar	s_27_1_nya_basar	
	s_27_2_liten_vals	x_27_2_liten_vals
28 Norska valsen	s_28_norska_valsen	x_28_norska_valsen
29 Improvisation	s_29_improvisation	x_29_improvisation
30 Sextondelsnoter	s_30_slutarpapolka	x_30_slutarpapolka
31 En lyrisk vals	s_31_lyrisk_vals_morin	x_31_lyrisk_vals_morin
32 Foxtrot	s_32_foxtrot_i_parken	x_32_foxtrot_i_parken
33 Hambo	s_33_farnbo_hambo	x_33_farnbo_hambo
34 Staccato	s_34_staccato_vals	x_34_staccato_vals
35 Shottis	s_35_shottis_morjarv	x_35_shottis_morjarv
36 Ännu en polska	s_36_tuttebiten	x_36_tuttebiten
37 Ännu en hambo	s_37_gallbergshambo	x_37_gallbergshambo
38 Slutlåt i moll	s_38_krakan	x_38_krakan
39 Något om durspel		
40 Diskant- och basschema		
41 Slutsida		